

¶ Kjell Espmark. *Litteraturpriset. Hundra år med Nobels uppdrag*. Stockholm: Norstedts. 2001. 281 pp.

¶ Bo Svensén (ed.). *Nobelpriset i litteratur. Nomineringar och utlåanden 1901-1950*. Stockholm: Svenska Akademien [distribution: Norstedts]. 2001. Del 1: 1901-1920. xlv, 489 pp. Del 2: 1921-1950. 529 pp.

Alfred Nobel betroede i sit testamente "Akademien i Stockholm" den umulige opgave hvert år at finde frem til den forfatter, der havde "gjort mänskligheten den största nytta" og præsteret det ypperste i "idealisk riktning". I hundrede år har Svenska Akademien levet med dette "uppdrag" og under tiltagende international bevågenhed truffet de fornødne beslutninger. Sagsbehandlingen foregår i Nobelkomiteen, hvis nuværende formand Kjell Espmark i 1986 udgav en undersøgelse af principperne og vurderingerne bag beslutningerne. Dette skrift (oversat ikke blot til de europæiske hovedsprog, men også til græsk og kinesisk) er som led i den omfattende festivitets omkring prisens hundredårsjubilæum fremkommet i en ny, ajourført udgave.

Materialet i Svenska Akademiens Nobelarkiv er "sekretessbeholdt", indtil 50 år er forløbet. Espmark har således frit kunnet citere fra den del af materialet, der vedrører tildelingene 1900-1950. En væsentlig del af dette materiale, nemlig de af Nobelkomiteen udarbejdede årslister over nominerede forfattere samt de "utlåanden" (indstillinger), som det intense arbejde hen over foråret og sommeren resulterer i, og som danner udgangspunkt for Akademiets forhandlinger og for selve beslutningen, er samtidig blevet gjort tilgængelige i en stor udgave i to bind, redigeret af akademisekretær Horace Engdahls hjælper Bo Svensén.

Denne udgave omfatter *ikke* et par vigtige materialekategorier - og gør det vel ikke, fordi hensigten har været at dokumentere selve Nobelkomiteens arbejde snarere end det samlede forløb. Det drejer sig om de nomineringsskrivelser, som i januar måned indkommer

fra indstillingsberettigede institutioner og enkeltpersoner rundt omkring i verden, - og som kan være ganske korte, men også udfolde sig som hele små motiverende afhandlinger. Desuden de "sakkunnigutlåtanden", som udarbejdes af komitemedlemmer eller af eksterne eksperter, og som ofte er ganske omfattende, dybtgående og signifikative. Og endelig de referater, som måtte indgå i Nobelkomiteens og Akademiets protokoller, og som i øvrigt som oftest er lidet oplysende, beslutningsanførende frem for forhandlingsrefererende.

Kjell Espmark har naturligvis benyttet også det ikke-medtagne arkivmateriale - og for så vidt angår det sidste halvsekel naturligvis kendt til det eksisterende materiale, selvom han altså har været afskåret fra at citere fra det. Herudover har han udnyttet et rigt, almentilgængeligt materiale: prisoverrækkelsestalerne, som i reglen holdes af komitemedlemmer; memoireværker udgivet af akademi-medlemmer; offentlige tilkendegivelser og debatindlæg, som beslutningerne har givet anledning til; samt korrespondance mellem beslutningsprocessens involverede parter, i det omfang den er bibliotekstilgængelig.

Grundsynspunktet hos Espmark er, at litteraturprisens historie er historien om skiftende fortolkninger af et uklart testamente. Forskydningerne indfinder sig, rimeligt nok, i forbindelse med større udskiftninger i Nobelkomiteen. For så vidt angår perioden frem til 1945 udskiller han en række "epoker".

I den første, hvor Akademiet overhovedet skulle udvikle sin kapacitet som prisuddelende organ, blev idealitetsfordringen funderet i en filosofisk tradition, der bagud over den svenske filosof C.J. Boström og hans tyske forbillede F.T. Vischer havde rod i den romantiske idealisme, - og som løb parallelt med den nationallitterære tradition fra Tegnér og Runeberg til Snoilsky. Det var C.D. af Wirsén, der enevældigt udstak kursen, og man kan mistænke, at hans bestræbelse for overhovedet at få prisen lagt ind i Svenska Akademiens regi - hvilket han indså ville give det en betydelig inter-

national prestige - ikke var uden sammenhæng med et (naivt) ønske om at etablere en magtbase, hvorfra han kunne øve indflydelse og sætte en ideal standard ikke blot for sit eget lands litteratur, men for den verdenslitterære udvikling i det hele taget.

Det afgørende opgør med den Wirsenke ideologi og æstetik kom, da Henrik Schück i 1920 i et principielt indlæg talte for en bredere forståelse af udtrykket "idealisk". For så vidt kunne de to første decennier udgøre én periode. Espmark foretrækker dog en tvedeling, med Wirsen's død i 1912 som skillepunkt. Hvor i den Wirsenke æra de afgørende værdier knyttede sig til "tronen, altaret och familjen", greb de nu fremstormende halvfemserforfattere til æstetiske parametre. Verner von Heidenstam, der overtog den ledigblevne stol, greb i 1913 ind i Nobelkomiteens arbejde, for så vidt som han, da medlemmerne havde udtrykt en vis interesse for Rabindranath Tagore, men ønskede at stille sig afventende, i et brev til akademisekretæren E.A. Karlfeldt energisk plæderede for inderen: "Då vi omsider funnit en idealisk diktare af verkligt stort mått, böra vi ju icke gå honom förbi." Heidenstam var enig med sin kollega Per Hallström om at "städa upp" og "bryta slentrianen", men dog altså uden at lade sig rokke i forestillingen om, at Nobelpris-kandidater måtte være optændt af idealitet i klassisk bemærkelse. I øvrigt kom Første Verdenskrig jo i vejen og gav anledning til den af Wirsen-efterfølgeren Harald Hjärne formulerede neutralitetspolitik, der hos Espmark giver navn og præg til perioden 1913-1920.

En af de tilsyneladende gåder i Wirsen-æraen frembyder 1908-prisen til den tyske filosof Rudolf Eucken. Gåden opløser sig for Espmarks historiserende blik og lader sig nu studere detaljeret ved brug af materialet i Svenséns udgave af komiteindstillingerne. Akademiets motivering taler om den sandhedsundersøgende alvor, gennemtrængende tankekraft og fremstillingsmæssige styrke, hvormed Eucken har hævdet og udviklet en ideal verdensanskuelse. Komiteen havde imidlertid slet ikke indstillet Eucken,

blot talt om hans kandidatur, men “inga röster höjds” for ham. Godt nok var han skarpsindig osv., men skal en filosof vinde “ett världspris”, vil man dog gerne hos ham “finna något av den geniala hänförelse”, som “rycker människoander med sig”. Derpå havde man dröftet den italienske lyriker Antonio Fogazzaro, bragt i forslag af fire akademimedlemmer, inkl. to fra komiteen. Men var han end “en af vår tids största skönlitterära författare”, kunne han ikke opnå majoritet. Karlfeldt havde så bragt den engelske lyriker Algernon Charles Swinburne på bane, og tre medlemmer havde samlet sig om ham, - mens to insisterede på Selma Lagerlöf, som tre akademimedlemmer havde bragt i forslag.

Swinburne var tidligere faldet igennem på grund af “bristen på ädelhet”. Nu skiftede Wirsén mening. Den krise, der havde givet Swinburnes poesi “något abnormt i sin mörka lidelse, i sitt dunkel, i sin underliga blandning af lärd öfverblomning och vällust” og ført til lovprisning af Baudelaires “osundt perversa genialitet”, var tilbagelagt, og religionsuviljen havde vist sig at bero på misfor-nøjelse med “det ensidiga fasthängandet vid medeltida kultformer och all slags kyrklig förföljelse”. Poeten havde omstemt sin lyre, så den nu “besjunger barnaålderns oskuld och låter strängaspelet ljuda om hjärtats renhet”. Swinburne er som lyriker “aldeles be-dårande”, uovertruffet “i rikt natursinne, i poetisk eld och rörlighet, i de oemotståndligt framströmmande rytmernas välljud”. At Kipling havde fået 1907-prisen burde ikke udgøre nogen hindring, når nu Swinburne var “värdig”; Nobel havde netop pointeret, at der ikke måtte tages nationalitetshensyn.¹

Til gengæld var Selma Lagerlöf ikke Wirséns kop te. Hendes fantasivirksomhed slår ofte over i “en underlig fantastik”, og

¹ Et blik på pristagerlisten viser, at samme land aldrig er blevet betænkt to år i træk. Men Tyskland kommer tæt på: 1902, 1908, 1910, 1912, 1929, 1972, 1999. Den generelle tyskvendthed i århundredets begyndelse stak dybt i Akademiet, cf. Aage Jørgensen, “Jakob Knudsen og Nobelprisen”, *Dansk Kirketidende*, bind 153, 2001, s. 365-66, 370, 381-82 og 386-88.

“osannolikheden i hennes karaktärer och skildringar af händelser är alldeles för stor och stilen i flera af hennes berättelser lider af manér”. Wirsén fortröstar sig med, at der i Akademiet findes “bi-sittare”, som “omöjligt kunna tillerkänna henne den litterära storhet, den höga dignitet, det behag, den sublimitet eller den hjärtavinnande innerlighet, som skulle göra henne förtjänt ått ett världspris” - og andre, der i det mindste godt vil “dröja med hennes utmärkande”, indtil hun med “ett verkligt betydelsefullt nytt arbete” slører “det alltför färskta minnet” om Nils Holgersen-bogen.

Lagerlöf-stötterne K.A. Melin og Es. Tegnér tog til genmæle. I et “særskilt yttrande” udstiller Melin sin formands letfærdige omgang med begrebet “idealisk riktning” og citerer en passus fra *Encyclopaedia Britannica* om Swinburnes animalisme, “which wars against the higher issues of the spirit”. Og - spørger han - hvorfor må Nobels fædreland ikke få en Nobelpris? Prisiværdig tilbageholdenhed strakt for vidt kan ende med at blive til en fejl. Tegnér beskyldte Wirsén for at ville reducere litteraturprisen til “et *litterært pris*”, hvad der var imod “de regler som gälla för Nobelpriset”. Swinburne minder for meget om Anatole Frances hånske, omend kunstnerisk formede skepticisme. Lagerlöf derimod ejer “varm människokärlek, ädel försynthet, renhjärtad godhet”, hun har stedse virket “i det godas, i idealets, i mänsklighetens tjänst”.

Så meget om Eucken-prisens forhistorie - også for at give et indtryk af, hvordan periodens afgørelser så påfaldende forankrede sig i en dybt konservativ ideologi og æstetik. Det kan tilføjes, at syv Lagerlöf-tændte medlemmer af Akademiet i 1909 foranstaltede en straffeekspedition mod Wirsén. I erkendelse af, at flere ville følge trop, satsede han i årets komiteindstilling på yderligere at tilsværte Lagerlöf - og på at køre Maurice Maeterlinck i position som fremtidig kandidat. Skønt agnostiker og symbolist aner belgieren, “med den äkta skaldens känsla och fantasi, att människan ej endast tillhör sinnevärlden”, ligesom hans kunst lader os fornemme “något af den djupare, hemlighetsfulla verklighet, som ligger till grund för

fenomenerna”. Ud fra denne tro på åndelige værdier slog han i 1911 filosofen Harald Høffding af banen og erklærede sig rede til at give epigonpoeten Ernst von der Recke prisen, om ikke Maeterlinck havde samlet majoritet i Nobelkomiteen.

Denne ideologi og æstetik, holdt i hævd af Harald Hjärne, åbnede i neutralitetsperioden mulighed for en pris til Danmark. Georg Brandes, den for alverden mest oplagte kandidat, var alt andet end oplagt for Nobelkomiteen, som i 1916 pegede på Benito Pérez Galdós til den hensatte 1915-pris og på Karl Gjellerup til 1916-prisen, - mens Akademiet foretrak henholdsvis Romain Rolland og Verner von Heidenstam. En deling af prisen mellem Gjellerup og Jakob Knudsen havde været under overvejelse. Da Knudsen døde, blev det besluttet at dele 1917-prisen mellem Gjellerup og Henrik Pontoppidan. Det var Vilhelm Andersen, der havde udkastet den løsning, “saa fremt Georg Brandes ikke kan komme i Betragtning”. Det kunne han ikke, kan blev ekspederet ud på et sidespor, han var blevet en anakronisme. Der skulle nu alligevel to til at opveje ham, en lille germansk-buddhistisk idealist og en stor dansk realist.

1920'erne udgør en periode for sig, uden at man dog kan sige, at der er et afgørende skillepunkt mellem de to mellemkrigsdecennier. Det understreges af de mange udtalelser om Johannes V. Jensen, bragt på bane i 1925 og indstillet ialt 18 gange, før han i 1944 fik prisen. Akademiets motivering går ud på, at kraften og frodigheden i hans digterfantasi forenes med “vittfamnande intellektualitet” og “djärv, nyskapande stilkonst”. Udgangspunktet var ellers, som det (på grundlag af en udsigt over det hidtidige forfatterskab udarbejdet af Sven Söderberg) blev formuleret af Per Hallström, at Jensen aldrig burde komme i nærheden af Nobelprisen. Når han alligevel, selv i Hallströms optik, bevægede sig frem mod den, var det, fordi han i en vis forstand bevægede sig bagud - og mere og mere forankrede sin gerning i den danske guldalderdigtning, altså netop i en litterær tradition, som Nobelkomiteen kunne goutere.

Nøgleordet blev “vidhjärtad humanitet”. Udtrykket stammer fra

motiveringen af 1921-prisen til Anatole France. Denne humanitet lader sig føre tilbage til Goethe, der også var en art ankermand i Wirsén-traditionen. Humanitetskravet forblev ved magten frem til efter Anden Verdenskrig, hvor Akademiet åbnede sig mod “banbrytarna”, ja, i realiteten frem til nutiden. France blev også rost for “ädel stilkonst”. Og “den store stil” blev det klædebon, som helst skulle være humanitetens kunstneriske udtryk, også ind i 1930’erne. Shaws forfatterskab var båret af idealitet og humanitet forenet med “en egenartad poetiskt skönhet”, og Grazia Deleddas forenede idealitet og “plastiskt åskådligghet”.

Når Espmark trods alt med rette drager et skel mellem de to tiår, sammenhænger det med, at den harmoniforestilling, der er det centrale i den således opfattede tradition, så at sige ikke rakte til den litteratur, der slog tonen an i 1920’erne. Det finder han klarest illustreret af 1929-prisen til Thomas Mann. Motiveringen refererer til *Buddenbrooks*, ikke til *Der Zauberberg*. Den moderne roman bliver lige netop nævnt i 1929-udtalelsen, og åbenbart kun fordi Karlfeldt ønskede sin modvilje bogført.

Bestræbelserne i 1930’erne lagde på tilsvarende vis klædelig afstand til modernitetens mere skingre tone. Komiteen sammenførte interessen for den store stil med en “allmänmänsklig intresse”, ud fra en fokusforskydning i retning af testators ord om, at prisen skal gives til den, der har været menneskeheden til størst nytte. Det “universelle” sigte - “stor och enkel framställning” - bliver positivt valoriseret. Herved udelukkes den smalle, sværttilgængelige, eksperimenterende, avantgardistiske litteratur. Espmark peger på Paul Valéry; over for “en så eksklusiv och svårtillgänglig diktning” vil komiteen ikke “förorda det universelt menade Nobelpriset”. Det blev således de habile, traditionsforankrede, realistiske fortælleres tiår: Sinclair Lewis, John Galsworthy, Ivan Bunin og Roger Martin du Gard - med Pearl Buck som det eklatante *faux pas*. Kun et par pristildelinger pegede fremefter: Pirandello og O’Neill. Vedblivende påberåbte komiteen sig Nobels “syfte”. Således oftere i

Johannes V. Jensens tilfælde. Hermann Hesses “ideella inriktning” fører ud i “en fullständig etisk anarki som torde vara svårt att förena med prisstiftarens syfte”.²

Det blev netop valget af Hesse, der i 1946 indledte de banebrydende prismodtageres epoke. På listen blander de sig dog med traditionsfuldbyrdere. I Dag Hammarskjölds afgørende (delvis offentliggjorte) bedømmelse af Saint-John Perse - prisbelønnet i 1961 - tales om både hans rolle som “formell nydanare” og hans forankring i fransk tradition, og i Anders Österlings tale for ham kaldes han “en av den moderna poesins främsta vägvisare”, som fuldbyrder “en grandios linje i fransk diktning och framför allt den retoriska traditionen från dess klassiker”. Samuel Becketts kandidatatur bragte ifølge Espmark atter spørgsmålet om idealitet frem i komiteens diskussion.

² Som en art læserservice meddeles her, hvilke nordiske forfattere der i perioden 1901-1950 har været indstillet til den litterære Nobelpris. Det sker i kronologisk orden og med årstalsangivelse. I enkelte tilfælde er der tale om indstillinger til “delt pris”. Danske kandidater er udeladt; der henvises til listen i *Nabo til Nobel*, 2001, s. 484-87. NORGE: Bjørnstjerne Bjørnson 02-03; Henrik Ibsen 02-04; Arne Garborg 02, 16-17, 20-21; Hans E. Kinch 12, 19-20, 26; Gunnar Heiberg 16; Johan Bojer 17, 25, 29, 32; Olaf Bull 17, 27-28, 31-32; Knut Hamsun 18, 20; Sigrid Undset 22, 25-26, 28; Olav Duun 24-25, 27-28, 30-39; Alf Larsen 28; Ole Hallesby 34; Ewald Sundberg 34; Hans Henrik Holm 34; Johan Falkberget 37-42, 45, 47-50; Arnulf Øverland 44, 46-50; Tarjei Vesaas 46, 50. SVERIGE: Selma Lagerlöf 04-09; Verner von Heidenstam 09, 11-13, 15-16; Gustaf Fröding 11; Sven Hedin 12-13; Per Hallström 16, 19, 31; Erik Axel Karlfeldt 16-19, 29, 31; Henrik Schück 16; Axel Munthe 32; Vilhelm Ekelund 32, 41; Sven Lönborg 35; Gösta Carlberg 40; Sigfrid Siwertz 42; Pär Lagerkvist 47, 49-50. FINLAND: C.G. Estlander 01; Juhani Aho 02, 10-20; Bertel Gripenberg 17-18, 22-23, 29-34, 37; Edvard Westermarck 26-27; F.E. Sillanpää 30-39; Yrjö Hirn 30; Jarl Hemmer 34-39; Arvid Mörne 36, 45-46; Mailo Talvio 37, 39, 47; Maria Jotuni 37; Sally Salminen 37-39; V.A. Koskenniemi 38; Herman Teirlinck 38; Mika Waltari 50. ISLAND: Gunnar Gunnarsson 18, 21-22; Einar H. Kvaran 23-24; Gudmundur Kamban 35; Halldór Laxness 48-50.

Espmark har for de epoker, hvori han inddeler efterkrigstiden, nok anført begyndelses-, men ikke slutår. "Banbrytarna" i Hesses efterfølgelse holder skansen i tredive år, "De okända mästarna" indtager scenen i 1978, og fra 1984 foregår der "En global spredning". Årstallene markerer ikke, som tidligere, afgørende vendepunkter, men dog registrerbare nybrud for holdninger og kriterier. Oftere havde det været gjort gældende, at prisen skulle være andet og mere end blot en præmie for et langt livs evt. forlængst afsluttede indsats i litteraturens tjeneste. F.eks. havde Böök i 1932 argumenteret for, at prisen "borde fylla en mission" (vis-a-vis Galsworthy, der var så feteret, at en pris til ham ikke ville få "den ringaste betydelse, varken för honom själv eller för litteraturen"). Nu fastslog specielt Lars Gyllensten, at prisen skulle rumme et moment af satsning på en modtager "i ett skapande skede av sitt liv, så att en fortsatt utveckling kan förväntas och gynnas av priset". At finde den bedste lod sig ikke gøre, - men "en mycket bra" lod sig naturligvis finde. I realiteten er det denne tankegang, der i de sidste par årtier har bragt Nobelprisen verden rundt: Nigeria 1986, Ægypten 1988, Sydafrika 1991, Japan 1994, Kina 2000. Alt i alt er det lykkedes Svenska Akademien på raffineret vis at balancere mellem "upptäckter", "vägröjare" og "mästare". Samtidig har kvindelige forfattere i højere grad fået adgang til fadet: Gordimer, Morrison, Szymborska, - men, vedgås det, snarest "som ett resultat av Akademiens insikt om de begränsningar som trots allt kvarstod i de nya lyckligare urvalsinstrumenten".

Kapitlet om den globale spredning rummer også en redegørelse i hovedtræk for, hvordan Nobelkomiteen håndterer den krævende opgave at skaffe sig viden om og kvalificerede oversættelser af mulige kandidater, således at den hvert år kan finde frem til om ikke den bedste, så dog til en meget god prismodtager. Opgaven er ikke at drage det fremmede ind under en vesterlandsk forventningshorisont, men at forstå, hvad det betyder, "där det skapats, och där tradition och kultur hjälpa till vid tillägnandet". Der er i

reglen tale om langstrakte processer; ekspertovervejelserne bag Kawabatas pris strakte sig over syv år.

“Den politiska integriteten” er titlen på et tungtvejende kapitel, hvori Espmark går i clinch med den næsten rituelt fremførte beskyldning mod pristildelingene, at de udspringer af mere eller mindre dulgte politiske motiver. “År det överhuvudtaget möjligt att utdela ett internationellt pris i en spänningsfylld värld utan att det får politisk laddning?”, spørger han. Først og fremmest må man skelne mellem hensigt og virkning; at der ingen hensigt er forhindrer jo ikke, at der opstår en virkning. Det interessante er imidlertid, om der i konkrete situationer foreligger “en insigt om en mulig politisk verkan som man väljer att bortse ifrån”. I tilfældet Solsjenitsyn greb K.R. Gierow som komiteformand til at forespørge hos Moskva-ambassadøren Gunnar Jarring, om en Nobelpris kunne skade forfatteren personligt. Svaret var nej, men Jarring mente, at prisen kunne skade “våra Sovjetförbindelser”. Akademiet afgjorde, at “den mest förtjänta” skulle have prisen, - “man insåg risken och valde att bortse från den”. Gierows overrækkelsestale, et diplomatisk mesterstykke, karakteriserer Solsjenitsyn som “en stor humanistisk diktare, vars moraliska hållning får politiska implikationer i ett samhälle där den mänskliga värdigheten kränks”.

Specielt i forhold til ikke-demokratiske lande har der været problemer. Akademiet har hævdet sin integritet og lagt betydelig vægt på prismodtagernes integritet. Systemafhængighed er jo ikke en dyd, som diktatorer sætter højt, hvorfor de må opfatte påberøbelser af den som et forsøg på at tilsløre, at prisen sigter imod at blamere systemet. Det seneste eksempel er fra 2000, hvor Beijing følte sig pikeret over prisen til eksilforfatteren Xingjian. Det gav Horace Engdahl anledning til at undre sig over, at lederne af verdens folkerigeste nation “känner sig hotade av en person som sitter i ett rum i en förort till Paris och svärtar ner pappersark med skrivtecken. En vackrare illustration till idén om ordets makt är det svårt att begära.”

Espmark diskuterer i øvrigt et bredt spektrum af politiske overvejelser og tilkendegivelser. Han klargør f.eks., at der ikke er hold i Nikita Krustjovs forsøg på at tage æren for Sjolochovs pris (1965), og at der ikke var underhåndskontakter med sovjetiske myndigheder forud for prisen til Boris Pasternak (1958). Intet tyder på, at Akademiet imødeså den voldsomme reaktion mod denne pris; russeren opfattedes ikke som systemkritiker, men som en banebrydende lyriker og som "en epiker av mäktig humanitet och tolstøjsk resning". (Tilsidesættelsen af Tolstøj er jo Akademiets helt afgørende forsyndelse; følgelig - ikke blot her - anvendes "tolstøjsk" som afbigtsord.)

Men også århundredets første halvdel afgiver eksempler. Så tidligt som i 1902 diskuterede man, om prisen af hensyn til den norske opinion burde deles mellem Bjørnson og Ibsen, men som bekendt hædrede man året efter Bjørnson alene, - som stor digter med retning mod både idealet og unionsopløsningen. Den såkaldte neutralitetspolitik var naturligvis dikteret af verdenspolitiske forhold, men rummede også et knap nok udtalt hensyn til Sveriges egen neutralitet. Diskussionen af Sillanpää-prisen i 1939 gør det klart, at den russiske trussel mod Finland på intet tidspunkt var inde i overvejelserne, som i øvrigt var startet ved indgangen til ti-året; men akademimedlemmers private finske sympatier kan jo udmærket have lettet afgørelsen, så meget mere som alternativet Hermann Hesse gav anledning til betænkelighed. Hitlers af fredsprisen til von Ossietzky fremprovokerede forbud mod, at tyske borgere lod sig hædre med Nobelprisen, var vel medvirkende til "prisstoppet" 1940-43.

Johannes V. Jensens pris diskuteres ikke i kapitlet, men udgør jo et oplagt eksempel på, at en beslutning helt og holdent funderet i kunstneriske betragtninger øjeblikkelig udløste en politisk tolkning; den var et håndslag til det kæmpende danske broderfolk. Derimod omtales prisen til Winston Churchill. Han personificerede i eminent grad Verdenskrigens sejrherre, men allerede i 1949 havde

Sigfrid Siwertz ment, at det ikke burde komme ham til skade, at han havde bidraget til at redde "allas vår västerländska kultur, utan vilket det litterära Nobelpriset är otänkbart". Afstanden skønnedes imidlertid først i 1953 tilstrækkelig stor, - men skønt Akademiet gjorde sig umage med at betone, at prisen gik til taleren og memoireskriveren, kunne verden ikke se bort fra, at han nu var premierminister, og at en ny deling af Europa havde fundet sted.

Det bekymrede tidligt, at Anatole France var så meget pacifist, at han næsten var bolsjevik. Da kommunisten Laxness i 1955 fik prisen, delte opinionen sig mellem tilfredshed og misfornøjelse; i overrækkelsestalen gjorde Anders Österling det klart, at islændingens "marxistiska övertygelse" forekom problematisk under en æstetisk vinkel. Samme år var Ezra Pound på tale; Dag Hammarskjöld frarådede prisbelønning med henvisning til den specifikke karakter af digterens sindssygdom - den var af samme art som antisemitismen i Tyskland og racehadet i de amerikanske syd-stater. Så sent som i 1980 pointerede Artur Lundkvist i debat med Karl Vennberg, at Pounds og Célines "skandalösa utgjutelser av psykologisk hatfullhet och ondska" ikke opvejedes af deres poetiske fortjenester. Også Borges' "förloppningar [...] i fascistisk riktning" vakte ubehag, mens Neruda jo altså (i 1971) slap gennem nåleøjet, fordi han havde lagt sin Stalinkult bag sig.

Muntrere intimideringer af Akademiet knytter sig til Heinrich Bölls pris i 1972, udlagt som støtte til Willy Brandts østvenlige socialdemokratisme, og til Patrick Whites i 1973, udlagt som støtte til den australske labourregerings kulturpolitik. Milosz' pris i 1980 blev sat i forbindelse med Gdansk-urolighederne og fra sovjetisk hold opfattet som en belønning for antikommunisme, mens Seiferts i 1984 blev opfattet som en opmuntring til den trængte tjekkiske litteratur, ja som en undsigelse af øst/vest-delingen. Hvad angår Brodskys pris i 1987, så fremhævede Akademiet vis-a-vis den forudsigelige kritik, at ikke dissidensen, men den dobbelte kultur-baggrunds eksistentielt frisættende kraft havde været afgørende.

Kjell Espmarks undersøgelse er som nævnt på overordnet niveau et forsøg på at klargøre, hvilke principper og vurderinger der gennem årene har været lagt til grund for pristildelingerne. Uden denne indsigt kan pristildelinger, specielt i fortiden, ofte forekomme uforståelige eller i hvert fald fremkalde undren. Funderinger af denne art - ofte løsagtige og baseret på usikker viden - er talrige i forbindelse med Nobelprisen. Bogens sidste kapitel, "Priset i kritisk belysning", diskuterer forskellige sådanne tilkendegivelser, men dog også - og først og fremmest - synspunkter indeholdt f.eks. i de statusopgørelser, som tidsskriftet *Books Abroad* lod et ekspertpanel foretage i 1967 - og påny i 1988, efter navneskift til *World Literature Today*, på foranledning af et ønske formuleret af Espmark i sin bogs førsteudgave.³

George C. Schoolfield overvejer i sit bidrag til det seneste symposium, om Karen Blixen kunne have fået prisen, om hun havde overlevet Fredrik Böök. Espmark bestrider, at Böök skulle være Akademiets "kungamakare"; så meget betyder enkeltmedlemmer ikke, - men til gengæld noterer han "det ständiga bekymret i sin tid: överrepresentationen av nordiska pristagare". Det fremgår af linjerne om Johannes Jørgensen i udtalelsen fra 1950, at der måtte stilles særligt høje krav til nordiske kandidater. Bekymringen har i øvrigt ikke fået megen næring i den periode, hvor Akademiet for alvor har satset på at gøre prisen til det, Wirsén gerne kaldte den, "ett världspris". Undtagelsen er Ejvind Johnson/Harry Martinson i 1974.

³ I kildefortegnelsen fremdrages Burton Feldmans forundring over, at Adam Mickiewicz aldrig fik prisen. Espmark synes ikke om "draget av kverulans" i hans bog *The Nobel Prize. A History of Genius, Controversy, and Prestige* (New York, 2000), der også skæmmes af "en rad felaktigheter", - f.eks. døde den polske skjald jo i 1855. Ret så almindelig i "forundringslitteraturen" er opregning af oplagte kandidater, der ikke fik prisen. Joyce fik den ikke, det er svært at bortforklare. Kafka fik den heller ikke, - men hvem drømte om at indstille ham på grundlag af, hvad verden kendte til før den posthume udgivelse af storværkerne?

Bo Svensén pointerer i sit forord, at der også efter disse to udgivelser vil være meget at tage fat på “för den intresserade”. Men hans storartede materialesamling vil unægtelig gøre det meget lettere at komme i gang, end det hidtil har været. Så sent som under arkivstudierne i Stockholm i forbindelse med det århusianske forskningsprojekt, der sidste år resulterede i udgivelsen af *Neighbouring Nobel* og *Nabo til Nobel*, var adgangen for mit vedkommende begrænset til de dele af komiteindstillingerne, som direkte vedrørte danske indstillede. I øvrigt er udgivelsen forsynet med en indledning, der kort og instruktivt præciserer indholdet i Nobeltestamentet og de dertil knyttede “Grundstadgar för Nobelstiftelsen”, samt skitserer arbejdets organisering, specielt med henblik på Nobelkomiteen og dens stab af sagkyndige, og proceduren, fra forslagskrivelserne indgår og kandidatlisten udarbejdes via indhentningen af sagkyndige rapporter og formuleringen af komiteindstillingen frem til selve Akademiets afgørelse. I kommentardelen finder man oplysninger om Nobelkomiteens sammensætning, om antallet nominerede, om pristagerens nomineringsår, om nomineringer fra tidligere pristagere og om periodens ca. 800 “sakkunnigutlåtanden”. Et personregister letter manøvre muligheden i det store tekstkorpus væsentligt.⁴

⁴ Et par kritiske bemærkninger til Svensén-udgaven: (1) Forslagslisterne meddeles uden at de tilsyneladende har været sammenholdt med nomineringsskrivelserne. På denne vis reproduceres listefejl. F.eks. fremgår det, at Brandes i 1903 og 1906 havde 18 indstillere, men kun én i 1904 og 1905. Samtlige indstillere (medlemmer af Videnskabernes Selskab) figurerer imidlertid på samtlige de fire nomineringsskrivelser. Og det fremgår slet ikke, at Ernst v.d. Recke i 1912 havde 19 VS-indstillere, – listen anfører blot, at Thor Lange og Ewert Wrangel indstillede ham. (2) 1920-listen (bind 1, s. 415f) er uden oplysning om forslagsstillere. Disse kunne have været indføjet redaktionelt eller anført i det beskedne noteapparat. (3) 1944-indstillingen gengives uden de tilkendegivelser fra enkelte komite-medlemmer, som knytter sig til den og på afgørende vis klargør situationen omkring Johannes V. Jensen-afgørelsen. (4) I listen over pristagere som indstillere

Aage Jørgensen, Langkær Gymnasium

(bind 2, s. 449f) bør Henrik Pontoppidan figurere som indstiller af Valdemar Rørdam (1938).